

Anton Txèkhov

Visat núm. 7

(abril 2009)

per Xènia Dyakonova i José Mateo

En només quaranta-quatre anys de vida, Anton Pàvlovitx Txèkhov va escriure al voltant de mil relats de diversa llargària, més de quatre mil cartes i un grapat de peces teatrals. Anton Txèkhov és reconegut com un mestre absolut del relat i com un dramaturg revolucionari i encara vigent. Ha estat valorat com a mestre per escriptors de la talla de Katherine Mansfield, Raymond Carver o Virginia Woolf, i va marcar nous camins tant en la prosa com en el teatre europeu.

Anton Pàvlovitx Txèkhov neix el 1860 a la vila de Taganrog, on el seu pare és un pròsper comerciant. L'any 1875 el pare de Txèkhov s'arruïna i ha de fugir a Moscou; Anton, ben aviat, i fins a la fi de la seva vida, esdevé la principal font d'ingressos de la seva família; en aquesta època comença a publicar retrats i escrits humorístics a la premsa. L'any 1884, malgrat les dificultats, Txèkhov aconsegueix acabar la carrera de medicina a Moscou. La medicina mai no serà lucrativa per a Txèkhov, però ell la considerarà la seva professió, que sovint exerceix sense cobrar. Cap a 1883 se li manifesten els primers símptomes de tuberculosi. Continua sent un autor prolífic de relats, que publica a les revistes més prestigioses del moment, i que van consolidant la seva fama com a prosista. L'any 1890 viatja a l'illa-presó siberiana de Sakhalín, on denuncia les condicions de confinament dels deportats. El 1896 té lloc a Petersburg l'estrena de la primera de les seves quatre grans peces teatral de maduresa: *La gavina*, que esdevé un fracàs punyent; l'any 1898, *La gavina*, de la mà del Teatre d'Art de Stanislavski i Nemiròvitx-Dàntxenko, aconsegueix triomfar a Moscou. Stanislavski produirà —i encoratjarà—, malgrat les seves diferències de criteri amb l'autor, les següents obres teatrals de Txèkhov. L'any 1901, ja greument malalt, Txèkhov contreu matrimoni amb l'actriu Olga Knipper. El 1904 mor al balneari alemany de Badenweiler.

L'estil txekhovià és senzill, subtil, lluminós i precís, ple d'observacions fugaces i detalls. Josep Pla, admirador de la seva obra, conclou: «L'escriptura és tan normal, tan acostada a la petitesa de les coses de la vida que a mi em sembla que l'escriptor rus ha contribuït com ningú a la destrucció del barroquisme literari i que això ho ha fet d'una manera gairebé inconscient i per raons d'honorabilitat personal...». La distància i l'objectivitat respecte als personatges s'harmonitza en Txèkhov amb una entonació irònica, però amarada de tendresa, i una certa melangia lliure de sentimentalisme. Un protagonista típicament txekhovià és l'intel·lectual apàtic i malenconiós que se sent avorrit i incapaç de fer res de profit, cosa que l'impulsa a filosofar sobre la vaguetat de viure. Es tracta d'un «home bo incapaç de fer el bé», dirà Nabokov. En el seu estil, en les seves maneres i en les seves manifestacions explícites, Txèkhov condemna les inscripcions grolleres de la subjectivitat de l'autor en les obres. En aquestes no hi ha ostentació d'una postura política o religiosa, però, per damunt de les vacil·lacions dels personatges txekhovians, hi plana un corrent ètic. El compromís amb la veritat literària i la versemblança en les seves obres és consistent amb una apel·lació humanística i progressista. Sovint, però, se li va retreure una visió entomològica sobre els seus personatges. Les seves obres dramàtiques que, amb les posades en escena del Teatre d'Art, van tenir un cert ressò, van ser titllades d'antiteatrals per la manca d'una acció vigorosa en escena.

Certament, trencava amb el melodrama tradicional d'aleshores i obria camí cap als canvis en la concepció teatral que han tingut lloc durant el segle vint, incloent-hi el teatre de l'absurd o de la paradoxa.

Ja en vida, a Rússia, Txèkhov gaudí de la notorietat i d'un gran reconeixement (sense unanimitat) crític i literari. Alguns dels seus contes ja van ser traduïts a altres llengües europees. D'ençà de la seva mort, Txèkhov s'ha anat consolidant com un clàssic de la literatura russa. Cal tenir present el fet que el règim soviètic tolerés bé la seva literatura, tret d'algunes suspicàcies dels defensors més intransigents del realisme soviètic, a l'hora de considerar la seva difusió.

L'obra de Txèkhov es va donar a conèixer en el món occidental (i particularment en l'anglosaxó) arran de l'extensa selecció de la seva obra, en tretze volums (1916-1922), traduïda a l'anglès per Constance Clara Garnett. En l'àmbit francòfon, la traducció completa de l'obra de Txèkhov, en vint-i-un volums, a càrrec de Denis Roche, aparegué entre 1922 i 1934. Gràcies a aquestes traduccions, Txèkhov va tenir un gran reconeixement internacional i de seguida va ser llegit per escriptors com ara Katherine Mansfield, André Gide, Virginia Woolf, James Joyce o George Bernard Shaw.

Pel que fa al teatre, Txèkhov es va anar difonent per Occident lligat al Teatre d'Art: invitacions a Moscou de diversos artistes internacionals (com ara Isadora Duncan o Arthur Gordon Craig), gires internacionals (1906, 1924-1926) i participació en l'emigració de gent vinculada amb el Teatre d'Art. Després de la Segona Guerra Mundial, les peces teatrals de Txèkhov es van representar, reinterpretar i versionar arreu d'Europa. Actualment, Txèkhov és un dels autors més representats en llengua anglesa.

Txèkhov a Catalunya

A Catalunya, la introducció de Txèkhov es va fer amb molta més dificultat. La primera versió catalana, de 1909, apareix en un volum titulat *Contes estrangers* de «La Biblioteca del Poble Català». El 1911 apareix un altre conte traduït a la revista *De tots colors*. Entre 1924 i 1926 Josep Carner, amb el pseudònim de S. Bellafina, publica tres contes de Txèkhov a la revista *Bella Terra*. Txèkhov era un autor prou important a Occident com per sentir la necessitat de traduir-lo; no existien, però, traductors capaços de dur a terme aquesta tasca. L'any 1925 en una separata de la revista *D'Ací i d'Allà* es publica, en traducció d'Alfons Maseres, *Un prometatge*; Adrià Gual, l'any següent, posa fugaçment en escena aquesta versió. L'any 1926, en espanyol, la companyia Teatro Ecléctico presenta a Barcelona *Las tres hermanas* i *El tío Vania*. Aquestes primeres representacions, modestes, van cridar l'atenció de la crítica barcelonina, incloent-hi Josep Maria de Sagarra.

Al llarg dels anys trenta, es publiquen els primers llibres amb relats de Txèkhov. Francesc Payarols (*Els mugics*, 1931) i Andreu Nin (*Una cacera dramàtica*, 1936) fan les primeres traduccions directes del rus al català. Segurament l'any abans, havia sortit *Tres anys*, on consten com a traductors Olga Savarin i Josep Miracle, sembla que no és pas una traducció directa i que Olga Savarin és un invent editorial; a més, a la revista *El Mirador* es publicà l'any 1936 el relat «Ganes de dormir», en versió d'Agustí Bartra.

A partir del 1952, i fins al 1978, arran del naixement de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona (ADB), Joan Oliver comença a versionar peces teatrals a partir de la traducció francesa. Així van apareixent: *Un prometatge*, *L'ós*, *L'aniversari*, *Els danys del tabac*, *L'hort dels cirerers* i *El cant del cigne*, a més de *Les tres germanes* i *La gavina*. El 1957 Esteve Baixas fa per a l'ADB una versió d'*Els danys del tabac*. Feliu Formosa s'encarrega de versionar *L'oncle Vania*. Les obres majors de Txèkhov, però no es van poder veure a la escena catalana fins a l'any 1979 en què es van representar amb gran acollida. D'aleshores ençà, Txèkhov s'ha anat muntant a Catalunya amb intermitències i fortuna diversa. El 1998 l'Institut del Teatre edita el *Teatre complet* de Txèkhov traduït directament del rus

per Nina Avrova i Joan Casas, amb *L'oncle Vània* en la versió de Feliu Formosa revisada per Nina Avrova. Més recentment, s'han pogut veure a Barcelona diverses versions d'obres de Txèkhov en català, com ara *Les tres germanes* que es va fer amb motiu del centenari de la mort de l'autor al TNC, amb versió per a l'ocasió de Narcís Comadira amb l'ajut de Selma Ancira, o *L'oncle Vània* que Oriol Broggi va estrenar el novembre de 2007 a la Biblioteca de Catalunya amb el text traduït per Nina Avrova i Feliu Formosa.

Pel que fa a la l'obra narrativa, les edicions en català es van reprendre el 1982 amb l'aparició d'un volum de la col·lecció «Les Millors Obres de la Literatura Universal», on hi ha traduccions d'Helena Vidal i de Ricard San Vicente en col·laboració amb Maria Antònia Oliver, a més de l'antiga traducció de Nin. Cal dir que, mentrestant, en llengua espanyola, a partir dels anys seixanta, havien començat a aparèixer traduccions i seleccions àmplies de l'obra de Txèkhov, encara que mai del tot completes ni sistemàtiques. Lentament s'han anat afegint algunes traduccions més al català: durant el 1990 i el 1991 van aparèixer dos volums de contes editats pel *Diari de Barcelona* amb traduccions de Josep Maria Güell i de Victòria Izquierdo; el 1995 Quaderns Crema va publicar el recull de *Contes* traduït per Anna Estopà; i el 2003 va aparèixer *El monjo negre* en traducció de Xènia Dyakonova.

Si pel que fa a l'obra teatral, el nivell i el volum de les traduccions sembla prou bo, la publicació de relats de Txèkhov en català (per no parlar de la correspondència) és, en bona mesura, una tasca pendent.

Possibles transcripcions del nom de l'autor:

Català: Anton Tchekhov, Anton Txèkhov, Anton P. Txékhov, Anton Pavlovitx Txèkhov

Espanyol: Anton Paulovich Chejov, Anton Pavlovich Chekhov

Alemanys: Anton Pawlowitsch Tschechow

Francès: Anton Pavlovitch Tchekov